

Katsaus helsinkiläiseen kaupunkiköyhyyteen ja kaupunkiköyhyytutkimukseen

Tuija Seppälä, Henrietta Grönlund & Susanna Mukkila

Julkaistu 4.6.2020

Tiivistelmä

Kaupunkiköyhyyden näkökulma on jäänyt köyhyydestä ja eriarvoisuudesta käydyssä keskustelussa vähäiseksi sen erityispiirteistä huolimatta. Tässä katsauksessa tarkastelemme kaupunkiköyhyyttä Helsingissä viimeaikaisten tilastotietojen sekä muuhun taloudellista niukkuutta käsittelevään tutkimukseen kohdistuvan systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla. Kirjallisuuskatsaus kattaa 47 julkaisua, jotka olemme luokitelleet köyhyyden syitä, seurauksia ja selviytymistä tarkasteleviin julkaisuihin. Tutkimustulosten esittelyn ohella erittelemme tutkimuksissa käytettyjä menetelmällisiä valintoja, tutkimuksen kohteeksi valittuja ihmisryhmiä sekä tutkittuja taloudelliseen niukkuuteen liittyviä ilmiöitä. Pyrimme paikantamaan tutkimuksen mahdollisia aukkokohtia ja määrittelemään sitä, mikä juuri nyt on erityistä helsinkiläisessä kaupunkiköyhyydessä.

Katsauksemme mukaan suhteessa muiden suurten suomalaisten kaupunkien ja Suomen tilanteeseen taloudellinen niukkuus on Helsingissä pysynyt suhteellisen samanlaisena ja se koskettaa edelleen samoja ihmisryhmiä kuin kymmenen vuotta sitten, jolloin viimeisin laaja katsaus Helsingin tilanteeseen on tehty. Taloudellinen niukkuus koskettaa erityisesti yksinasuvia, työttömiä ja lapsiperheitä. Tämän päivän kaupunkiköyhyys Helsingissä kytkeytyy elinkustannusten ja erityisesti asumisen kalleuteen. Lisäksi kaupunkiköyhyydelle on ominaista alueellinen eriytyminen sekä väestöryhmien sisäinen polarisoituminen. Laadullinen kaupunkiköyhyytutkimus on edelleen harvinaista, sillä valtaosa tutkimuksesta tarkastelee taloudellista niukkuutta makrotasolla.

Ydinviestit

- Kaupunkiköyhyys koskettaa erityisesti yksinasuvia, työttömiä ja lapsiperheitä
- Tämän päivän kaupunkiköyhyys kytkeytyy elinkustannusten ja erityisesti asumisen kalleuteen. Taloudellista niukkuutta olisi syytä tutkia elinkustannukset huomioiden.
- Kaupunkiköyhyydelle on ominaista myös alueiden eriytyminen ja väestöryhmien sisäinen polarisoituminen.
- Kaupunkiköyhyyteen liittyvä tutkimus on painottunut makronäkökulmaan, jonka vuoksi laadulliset tutkimukset ovat marginaalissa

Johdanto

Tämä katsausartikkeli tarkastelee kaupunkiköyhyytutkimusta ja kaupunkiköyhyyttä Helsingissä. Vuonna 2009 Helsingin kaupungin tietokeskus julkaisi Vesa Keskinen ja kumppaneiden toimittaman kirjan: Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Kirja vastasi kaupunkiköyhyyden erityispiirteitä koskevaan tiedontarpeeseen ja käsitteli tuolloin Helsingissä ajankohtaisia kaupunkiköyhyyden ilmiöitä. Tämä artikkeli käy läpi sen jälkeen julkaistua Helsinkiin kohdistuvaa köyhyytutkimusta ja tarkastelee, minkälaista tutkimusta on tehty ja miltä helsinkiläisen kaupunkiköyhyyden kasvot uusimman tutkimuksen valossa näyttävät.

Kaupunkiköyhyyden näkökulma on jäänyt viimeaikaisessa eriarvoisuus- ja köyhyyt keskustelussa vähäiseksi sen erityispiirteistä huolimatta. Lähdemme liikkeelle kaupunkiköyhyyden määrittelystä ja tarkastelemme sitten köyhyyttä Helsingissä tilastojen valossa. Tämän jälkeen esittelemme kirjallisuuskatsauksen aineistonkeruun ja tulokset sekä tarkastelemme lähemmin aineistomme tuottamaa kuvaa helsinkiläisestä kaupunkiköyhyydestä. Tavoitteena on paikantaa mahdollisia menetelmällisiä tai tiedollisia aukkoja sekä osallistua keskusteluun kaupunkiköyhyydestä.

Kaupunkiköhyys

Tutkijoiden näkemykset köyhyyden luonteesta ovat vaihdelleet absoluuttisesta suhteelliseen ja näitä yhdistäviin määrittelyihin (esim. Kangas & Ritakallio 2008; Sen 1999; Townsend 1973). Vauraisissa maissa, kuten Suomessa, köyhyydessä ei ensisijaisesti ole kyse enää kansalaisten perustarpeiden tyydyttämättömyydestä (absoluuttisesta köyhyydestä) vaan ennen kaikkea rajoittuneesta mahdollisuudesta osallistua yhteiskuntaan. Yhteiskunnalliset muutokset kuten teknologian yleistyminen ja väestön keskimääräinen vaurastuminen kasvattavat kuilua toimintavalmiuksissa hyvin toimeentulevien ja taloudellisessa niukkuudessa elävien välillä.

Köyhyyttä mitataan yleisesti suhteellisella tuloköyhyydellä, jonka mukaan köyhyysraja on 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien kulutusyksikköä kohti laskettujen käytettävissä olevien rahatulojen mediaanista. Kun kotitalouden käytettävissä olevat rahatulot jäävät tämän rajan alle kulutusyksikköä kohti, sen sanotaan elävän suhteellisessa tuloköyhyydessä, olevan köyhyysriskissä tai Tilastokeskuksen termin mukaan olevan pienituloisia (Tilastokeskus 2018a).

Suhteellinen tuloköhyys mittaa puutteellisesti ihmisten todellista toimeentuloa (esim. Kangas & Ritakallio 2008). Pelkkien tulojen tarkastelu antaa varsin yksipuolisen kuvan kotitalouden tai henkilön tilanteesta, sillä osallistumismahdollisuuksiin vaikuttavat kotitalouden tulojen lisäksi myös menot. Kotitalouden voidaan sanoa olevan köyhä, silloin kun sen tulot eivät riitä kattamaan välttämättömiä menoja. Välttämättömät menot riippuvat ajasta ja paikasta. Kuluttajatutkimuskeskuksen kohtuullisen minimikulutuksen viitebudjetit näyttävät, mitä hyödykkeitä tarvitaan yleisen elintason mukaiseen

elämään tämän päivän Suomessa ja kuinka paljon ne maksavat (Lehtinen & Aalto 2018). Näitä viitebudjetteja hyödyntäen on laadittu minimibudjettiköyhyysmittari (Mukkila ym. 2019), joka huomioi myös asumiskustannukset ja niiden alueelliset erot toisin kuin suhteellisen tuloköyhyyden mittari.

Yleistäen kaupunkiköyhyys voitaisiin määritellä kaupungeissa ilmeneväksi köyhyydeksi. Tämä ei kuitenkaan kerro ilmiöstä paljoakaan, sillä köyhyys ilmenee kaupungeissa eri tavoin (Wacquant 2008) ja kytkeytyy paikalliseen yhteiskunta- ja kaupunkikehitykseen. Kaupunki itsessään voidaan määritellä monella tapaa. Kaupunkiköyhyyden ilmeneminen riippuu myös näkökulmasta: tarkastelemme sitä makrotasolla sosiaaliin kategorioihin ja alueisiin liittyvinä tilastollisina todennäköisyyksinä vai mikrotasolla kaupungeissa elettyä elämää, kokemuksina ja niihin liittyvinä merkityksinä (Mingione 1999).

Jussi Simpura ja Timo Kauppinen (2009) ovat pohtineet voidaanko kaupunkiköyhyydestä ylipäänsä puhua erityisenä köyhyyden muotona. Kaupunkiköyhyyttä on tarkasteltu kaupungeille yhteisten ja erityisten ilmiöiden kautta. Kansainvälisessä tarkastelussa kaupunkiköyhyys kytkeytyy esimerkiksi slummiutumisen, megakaupunkien reuna-alueiden köyhyyden, ja lyhytaikaisen maahanmuuton kysymyksiin (Lucci ym. 2018). Suomessa kaupunkiköyhyyden nähdään liittyvän tällä hetkellä erityisesti asumisen kalleuteen, joka vaikeuttaa etenkin pienituloisten ja vuokralla-asuvien toimeentuloa (Kauppinen & Karvonen 2014; Kauppinen ym. 2015). Lisäksi hyvä- ja huono-osaisten väestöryhmien on todettu asuvan kaupungeissa entistä selkeämmin eri alueilla (esim. Kauppinen & Vaalavuo 2017; Kortteinen & Vaattovaara 2015; Saikkonen ym. 2018; Vilkama ym. 2014). Eriyttävää muuttoliikettä ohjaa ensisijaisesti asuntojen ja vuokrien alueellinen hintakehitys (Kytö ym. 2016), mutta tutkimuksissa on havaittu myös koulutetumman ja varakkaamman väestönsosan poismuuttoa ja karttavaa suhtautumista huono-osaisten alueisiin (esim. Vilkama ym. 2016). Sosioekonominen eriytyminen kytkeytyy myös etniseen eriytymiseen, kun maahanmuuttajataustainen väestö asettuu asumaan alueille, joilla asuu ennestään paljon työttömiä ja pienituloisia (Rasinkangas 2013; Saikkonen ym. 2018; Vaalavuo & Kauppinen 2018). Kaupunkiköyhyyteen on liitetty myös erityisiä selviytymisen haasteita, jotka näkyvät psykososiaalisten ongelmien, kuten mielenterveys-, päihde- ja huumeongelmien, yleisyytenä isoissa kaupungeissa verrattuna taajaan asuttuihin alueisiin (Karvonen & Kauppinen 2008).

Muuttoliike kasvattaa kaupunkia, monipuolistaa niiden väestörakennetta ja luo edellytyksiä esimerkiksi tuottavuuden kasvulle ja ihmisten vaurastumiselle (esim. West 2017). Noin kolmannes Suomen bruttokansantuotteesta tuotetaan Helsingin seudulla, jossa väestö onkin keskimäärin muuta Suomea vauraampaa (Helsingin tila ja kehitys 2016). Toisaalta tuloerot ovat isoimmissa kaupungeissa, erityisesti Helsingissä, suurempia kuin Suomessa keskimäärin (esim. Saikkonen ym. 2018). Helsinkiin muuttaa erityisesti nuoria aikuisia, joiden työllisyys ja tulotaso ovat keskimäärin alhaisempia kuin iäkkäämpien lähtömuuttajien (Kytö ym. 2016). Tämä laskee helsinkiläisten keskimääräistä tulotasoa ainakin lyhyellä aikavälillä (Laakso 2013). Kaupunkeihin muutetaan tyypillisesti opintojen ja työn perässä. Helsingin seudulla työpaikkakasvu on kuitenkin jäänyt pienemmäksi kuin seudulle suuntaava nettomuutto vuodesta 2009 lähtien, mikä on osaltaan lisännyt alueen työttömyyttä ja pienituloisuutta (Vuori &

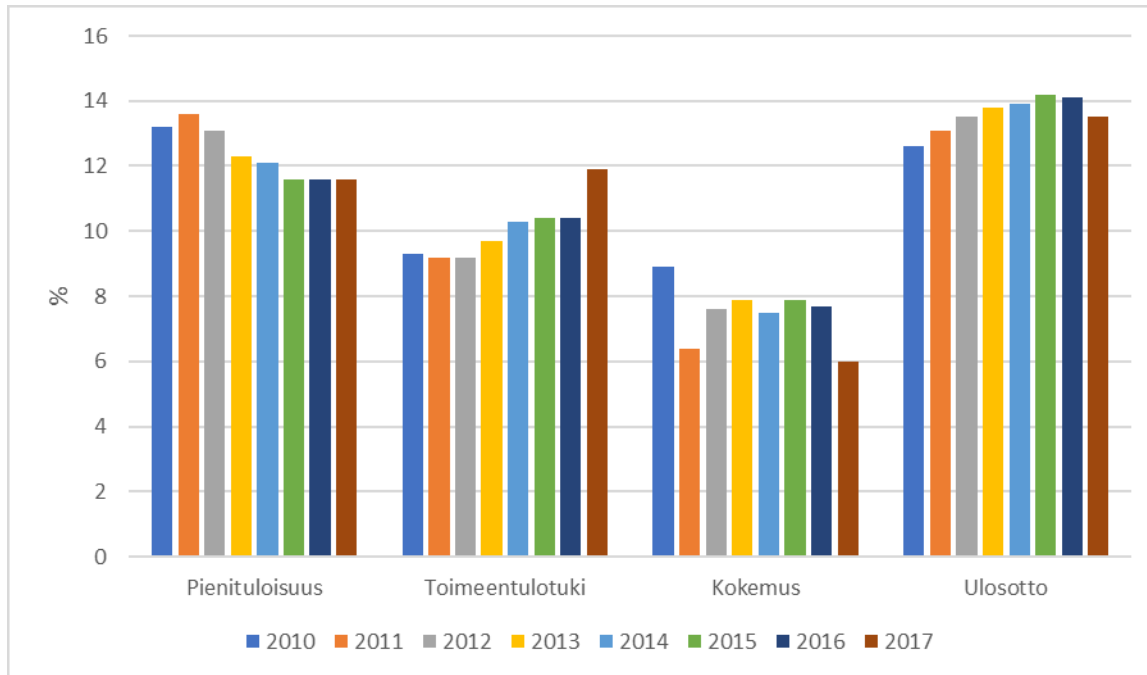
Laakso 2017). Helsingin väestön kasvusta jo noin 60 prosenttia tulee maahanmuutosta (Kytö ym. 2016). Osa maahanmuuttaja-taustaisesta väestöstä on ainakin alkuvaiheessa kantaväestöä useammin pienituloisia, työttömiä tai työelämän ulkopuolella (Saukkonen 2018).

Kaupungeissa on toisaalta pieniä paikkakuntia paremmat palvelut sekä kulttuurisia ja rakenteellisia tekijöitä, jotka tukevat selviytymistä (Keskinen ym. 2009). Kirkon diakoniatyön havaintojen mukaan palveluiden rapistuminen uhkaa erityisesti pienillä paikkakunnilla asuvia huono-osaisia (Isomäki ym. 2018). Sosiaalista luototusta on tarjolla edelleenkin vain suurimmissa kaupungeissa ja kasvukeskuksissa, vaikka kunnilla on vuodesta 2002 ollut lain mukainen oikeus luotottaa pienituloisia ja vähävaraisia kuntalaisia, joilla ei ole muutoin mahdollisuutta saada kohtuuehtoista luottoa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017). Ruoka-apuun turvautuneiden osuus on ollut yhtä suuri kaupunki- ja maaseutumaisilla alueilla (Lehtelä & Kestilä 2014), mutta ruoka-avun merkitys on kaupungissa oletettavasti kuitenkin suurempi ainakin laajemman ja tiheimmän jakeluverkoston vuoksi (Ohisalo ym. 2013). Lisäksi uudet yhteisöllisyyden muodot, kuten jakamistalous tai yhteisölliset ruokailut, saattavat tarjota helpotusta kaupunkiköyhyyteen (esim. Mäenpää ym. 2017).

Köyhyys Helsingissä tilastojen valossa

Kuviossa 1 on esitetty pienituloisuuden yleisyyttä Helsingissä vuodesta 2010. Helsinkiläisistä 11,6 prosenttia (72 000 ihmistä) on pienituloisia ja 5,9 prosenttia (36 400 ihmistä) elää pitkittyneessä pienituloisuudessa (Sotkanet 2017; Tilastokeskus 2018b). Helsingissä asuu siis suomalaisittain suurehkon kaupungin verran ihmisiä, joiden käytettävissä olevat rahatulot jäävät alle 60 prosentin kaikkien kotitalouksien mediaanitulosta, ja keskikokoisen kaupungin verran ihmisiä, joille pienituloisuus on pysyvämpi elämäntilanne. Pienituloisuusaste on Helsingissä hieman koko maata matalampi mutta muihin pääkaupunkiseudun kuntiin verrattuna hieman korkeampi (Sotkanet 2017).

Kuvio 1. Helsingiläisten köyhyden ja toimeentulo-ongelmien yleisyys vuosina 2010-2017 eri mittareilla.

Pienituloisuus: helsinkiläisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden osuus, joiden rahatulot jäävät alle 60 % kaikkien kotitalouksien ekvivalentista mediaanitulosta (Sotkanet.fi). Toimeentulotuki: kalenterivuoden aikana toimeentulotukea saaneiden henkilöiden osuus Helsingin väestöstä (Sotkanet.fi). Kokemus: niiden kyselytutkimukseen vastanneiden helsinkiläisissä kotitalouksissa asuvien osuus, jotka ilmoittivat kokeneensa vaikeuksia tai suuria vaikeuksia saada menonsa katetuksi tuloillaan (Tilastokeskus: tulonjakotilasto). Ulosotto: luonnollisten henkilöiden vuoden aikana vireille tulleiden ulosottotapausten määrä Helsingissä suhteessa Helsingin väkilukuun (sama henkilö voi esiintyä useamman kerran velallisten joukossa) (Valtakunnanvouti: ulosotto Suomessa).

Korkeat asumiskustannukset vaikuttavat erityisesti pienituloisten ja vuokralla asuvien kaupunkilaisten toimeentuloon, näkyvät sosiaalietuuksien tarpeessa ja asunnottomuudessa (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2018; Kostiainen & Laakso 2013; Kauppinen ym. 2015). Asuntojen keskivuokrat ovat pääkaupunkiseudulla kasvaneet ansiotasoa nopeammin (Mäki 2017). Opiskelijoiden siirryttyä yleisen asumistuen piiriin, helsinkiläisistä ruokakunnista noin viidennes (19,7 %) saa yleistä asumistukea. Suunta on ollut kasvava ennestäänkin ja osuus maan keskiarvoa korkeampi. Asumismenojen osuus tuloista on asumistukea saavilla asumistuen huomioimisen jälkeenkin Helsingissä suurempi kuin Suomessa keskimäärin (Ahlgren-Leinvuo 2018).

Lähes puolet perustoimeentulotuesta on Helsingissä kohdistunut asumisen menoihin, mikä tosin vastaa muun maan tilannetta (Ahlgren-Leinvuo 2018). Toimeentulotukea saavien osuus on ollut kasvussa (ks. Kuvio 1). Tilanne on samankaltainen muissakin isoissa kaupungeissa, mutta Helsingissä väestöosuus on ollut suurempi ja tuen saanti pitkäkestoisempaa (Hiekkavuo 2017). Vuonna 2017 toimeentulotukea sai 11,9 ja pitkäaikaisesti toimeentulotukea 4,1 (2016) prosenttia helsinkiläisistä (Sotkanet). Kasvuun ovat

vaikuttaneet asumisen kallistumisen ohella ainakin pitkään jatkunut heikko työllisyys, pitkäaikaistyöttömyys sekä syyperusteisen sosiaaliturvan indeksijäädytykset. Vuoden 2017 kasvua selittää myös toimeentulotuen Kela-siirron vaikutukset toimeentulotuen käyttöön (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2019). Toimeentulotukea saavien osuus on kasvanut samaan aikaan kun pienituloisten osuus on vähentynyt; 2017 toimeentulotukea saavien osuus on ensimmäistä kertaa pienituloisten osuutta suurempi (ks. Kuvio 1).

Pienituloisuuden tai toimeentulotuen kehityssuunnat eivät näy selkeästi ihmisten kokemassa toimeentulossa (ks. Kuvio 1). Subjektiiivisten kokemusten perusteella köyhyys on vähäisempää kuin objektiivisesti mitattuna: vuonna 2017 helsinkiläisistä 6 prosenttia asui kotitalouksissa, joissa oli koettu vaikeuksia tai suuria vaikeuksia saada menot katetuksi tuloilla. Osuus on ollut Helsingissä hieman koko Suomea korkeampi (kuitenkin vuonna 2017 Suomi 6,1 %). (Tilastokeskus 2018b.) Koetut toimeentulovaikeudet korostuvat kuitenkin samoissa väestöryhmissä, joissa on objektiivisesti eniten taloudellista niukkuutta. Pienituloisuus, toimeentulotuki ja koetut toimeentulovaikeudet koskettavat erityisesti työttömiä, yksinasuvia ja lapsiperheitä (Hiekkavuo 2017).

Toimeentulovaikeudet näkyvät myös väestön velkaantumisessa. Ulosottovelallisia luonnollisia henkilöitä on Helsingissä suhteellisesti enemmän kuin muiden alueiden ulosottovirastojen alueella (Valtakunnanvoudinvirasto 2018). Ulosottovirastossa vireille tulleiden uusien tapausten määrä on kasvanut vuosittain (ks. Kuvio 1). Velallisten suhteellinen osuus väestöstä sen sijaan on ollut laskussa (Valtakunnanvoudin tilastot 2014–2017). Tämä viittaa siihen, että velkaongelmat kasautuvat samoille henkilöille.

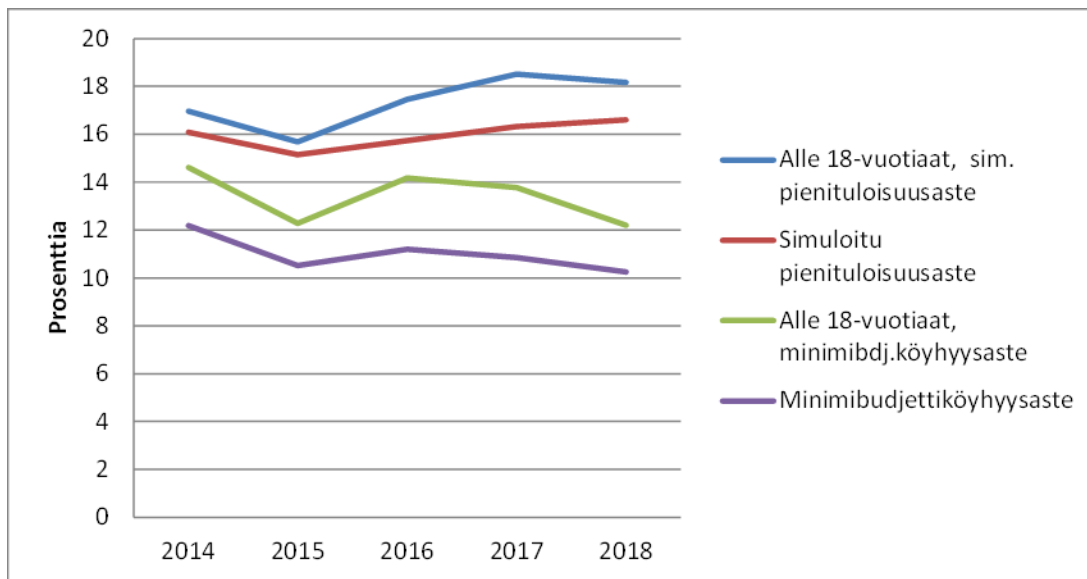
Tarkastelimme köyhyyttä myös hyödyntämällä tilastokeskuksen SISU-mikrosimulointimallilla tuotettuja laskelmia. Mallin pohja-aineistoina on käytetty väestöä edustavia noin 800 000 henkilön rekisteriotoksia vuosilta 2014–2016, vuosien 2017–2018 arvioiden pohjana on ollut vuoden 2016 aineistosta ajantasaistettu aineisto. Mallin tuottamat pienituloisuusasteet ovat suurempia kuin Tilastokeskuksen julkaisemat pienituloisuusasteet (vrt. Kuvio 1), minkä vuoksi esittelemme myös ne kuviossa 2. On huomattava, että menetelmään liittyvillä oletuksilla on vaikutuksia tuloksiin (Mukkila ym. 2019).

Kuviosta 2 nähdään, miten lapsien osuus pienituloisista ja minimibudjettirajan alapuolella elävistä on koko Helsingin väestöosuutta suurempi. Aiemmin minimibudjettirajalla mitatun taloudellisen niukkuuden on todettu olevan helsinkiläisissä lapsiperheissä huomattavasti yleisempää kuin muualla Suomessa (Mukkila & Saikkonen 2018). Erityisesti asumisen kalleus tuottaakin nimenomaan Helsingissä suhteellisesti suuremman osuuden köyhiä (kohtuullisen kulutuksen minimibudjetilla mitattuna) koko maahan verrattuna. Tämä ero säilyy, vaikka laskelmissa huomioidaan asumistuki ja toimeentulotuki tilanteessa, jossa asumistuki ei riitä kattamaan asumiskustannuksia (Mukkila & Saikkonen 2018).

Eri mittarit tuottavat erilaisen kuvan kaupunkiköyhyyden yleisyydestä ja kehityssuunnasta Helsingissä. Helsingin korkeat asumiskustannukset heijastuvat toimeentulotuen tarpeessa ja velkaantumisessa. Asumiskustannusten huomioiminen nostaa erityisesti lapsiköyhyyden ajankohtaiseksi

kaupunkiköyhyyden ilmiöksi. Tilastojen tarkastelu tuo näkyväksi kuitenkin vain osan kaupunkiköyhyyden ilmiöistä, joita tarkastelemme seuraavaksi kirjallisuuskatsauksen avulla.

Kuvio 2. SISU-mikrosimulointimallilla tuotetut pienituloisuusasteet sekä minimibudjettiköyhyydsasteet Helsingissä vuosina 2014-2018. Lähde: SISU-malli/omat laskelmat

Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus kohdistuu Helsinkiä tarkasteleviin, kaupunkeja vertaileviin sekä helsinkiläisiä aineistona käyttäviin tutkimuksiin. Tutkimuksiksi on luokiteltu vertaisarvioidut tutkimukset, väitöskirjat, lisensoitetyöt, työpaperit, tutkimusraportit sekä selvitykset. Köyhyyden yleisyyteen keskittyvät tutkimukset on raportoitu edellä tilastollisessa kuvauksessa, eivätkä ne sisälly tämän katsauksen aineistoon. Tilan puutteen vuoksi aluetason tutkimukset päädyttiin rajaamaan aineiston ulkopuolella.

Kotimaisista tietokannoista haut suoritettiin seuraavista: Julkari, Helsingin kaupungin tietokeskuksen kirjaston kokoelmätietokanta, Arto sekä Melinda. Hakusanat olivat: kaupunkiköyhyys, köyhyys, niukkuus, pienituloisuus, toimeentulo, vähävaraisuus ja huono-osaisuus sekä Helsinki. Kansainväliset haut kohdistuivat seuraaviin tietokantoihin: Academic Search Complete (EBSCO), Sociological Abstracts ja Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA). Englanninkieliset hakusanat olivat: urban poverty, poverty, scarcity, low income, subsistence ja economic deprivation sekä Helsinki ja Finland.

Julkaisuajankohta rajattiin vuosiin 2010/1-2018/7 ja mukaan otettiin suomen- ja englanninkieliset julkaisut.

Haut tuottivat yhteensä 2 991 osumaa. Helsinki hakusanana tuotti paljon julkaisuja, jotka eivät olleet katsauksen kannalta relevantteja (esim. Helsinki kustannuspaikkana). Poistimme kaksoiskappaleet sekä

tutkimukset, jotka eivät otsikon, tiivistelmän tai asiasanojen perusteella raportoineet Helsinkiä tai taloudellista niukkuutta koskevaa tietoa tai joiden julkaisutyyppi ei vastannut mitään edellä mainituista. Jäljelle jäi 38 tutkimusta. Täydensimme hakua katsomalla Helsingin kaupungin verkkosivut sekä aineistoon valittujen tutkimusten lähdeluettelot. Lopulliseen aineistoomme tuli 47 yksilötason tutkimusta, joiden katsoimme käsittelevän köyhyyttä tai taloudellista niukkuutta Helsingissä ([ks. liite 1](#)).

Katsauksen tulokset

Aineistoon sisältyy useilla tieteenaloilla tehtyä tutkimusta, jossa taloudellista niukkuutta on lähestytty erilaisten taloudellista huono-osaisuutta kuvaavien tai siihen liittyvien ilmiöiden kautta. Tutkimuksista puolet (24 kpl) oli vertaisarvioituja ja loput (23 kpl) muita tutkimuksia, raportteja ja työpapereita. Valtaosa tutkimuksista (38 kpl, 81 %) edusti makronäkökulmaa, perustuen määrällisiin aineistoihin kuten tilastoihin, rekistereihin ja strukturoituihin kyselyihin, ja vähemmistö (6 kpl, 13 %) edusti laadullisiin aineistoihin perustuvaa mikronäkökulmaa. Kolmessa tutkimuksessa yhdistettiin molempia näkökulmia. Perustiedot aineistoon valikoituneista tutkimuksista on esitetty liitteessä 2.

Lähestulkoon kaikista tutkituista ryhmistä oli kerätty tietoa strukturoiduilla kyselyillä ([ks. liite 2](#)). Niissä kysyttiin yhtäältä tietoja tuloista, varallisuudesta, toimeentulon lähteistä ja laajemmin sosioekonomisesta asemasta sekä toisaalta kokemuksia toimeentulovaikeuksista, asunnottomuudesta, nälästä ja huono-osaisuudesta sekä tyytyväisyyttä elintasoon. Puolesta tutkittuja ryhmiä oli tehty rekisteriaineistoihin pohjautuvia tutkimuksia. Näissä tutkimuksissa taloudellinen niukkuus operationalisoitiin tyyppillisesti toimeentulotuen asiakkuudeksi tai sosioekonomiseksi asemaksi. Laadullisilla menetelmillä oli kerätty tietoa neljäsosasta tutkittuja ryhmiä. Näissä haastattelu-, tapaus- ja työkirjamenetelmällä kerätyissä tutkimuksissa taloudelliseen niukkuuteen tai toimeentuloon liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan olleet tutkimusten keskiössä.

Luokittelimme tutkimukset köyhyyden syitä, seurauksia ja selviytymistä tarkasteleviin. Syitä tarkastelevissa pyrittiin ennustamaan tai selittämään taloudellista niukkuutta, seurauksia tarkastelevissa taloudellisella niukkuudella selitettiin tai ennustettiin muita ilmiöitä ja selviytymistä käsittelevissä tarkasteltiin taloudellisessa niukkuudessa selviytymistä ja siitä ulospääsyä. Sama tutkimus on voitu luokitella useampaan luokkaan ([ks. liite 2](#)). Seuraavassa kuvaamme tarkemmin tutkimusten tuloksia.

Taloudellisen niukkuuden ja toimeentulovaikeuksien syitä tarkastelleet tutkimukset

13 tutkimuksessa tarkasteltiin taloudellista niukkuutta tai toimeentulovaikeuksia selittäviä tekijöitä. Näistä neljässä tutkimusasetelma mahdollisti syy-seuraussuhteiden tarkasteluun. Loput perustuivat poikkileikkausaineistoihin. Monissa tutkimuksissa havaittuja yhteyksiä selittävät mekanismit jäivät avoimiksi.

Helsinki syntymä kohortti -aineistosta tehdyissä rekisteritutkimuksissa ennenaikainen syntymä (Heinonen ym. 2013), varhaisina vuosina koettu stressi (Pesonen ym. 2011) ja kasvaminen

yksinhuoltajaäidin kanssa (Mikkonen ym. 2016) ennustivat matalaa sosioekonomista asemaa aikuisuudessa. Havaitut yhteydet eivät selittyneet vanhempien sosioekonomisella asemalla. Helsingin kaupungin työntekijäkohorttiin kohdistetusta Helsinki terveys -aineistosta tehdyssä pitkittäistutkimuksessa naisten liikalihavuus ennusti köyhyyttä, taloudellisia vaikeuksia sekä matalaa tulo- ja varallisuustasoa. Yhteydet eivät selittyneet tutkittujen koulutustasolla. (Hiilamo ym. 2017).

Maahanmuuttajataustan on todettu olevan yhteydessä kantaväestöä matalampaan sosioekonomiseen asemaan (Wikström ym. 2014; Saukkonen 2018). Eri maista tulleiden maahanmuuttajaryhmien välillä on havaittu kuitenkin työllisyydessä ja tulotasossa merkittäviä eroja, jotka heijastavat eroja maahantulon syissä ja koulutustaustassa. Naisten tulotaso on miehiä matalampi kaikilta alueilta muuttaneiden kohdalla. Pienituloisimpaan neljännekseen kuuluvien työllisten maahanmuuttajien määrän on kuitenkin todettu pienenevän maassaoloajan pidentyessä. (Saukkonen 2018.)

Ihmiset itse näkevät toimeentulovaikeuksiansa taustalla tulojen ja etuuskien pienuuden sekä korkeat vuokrat (Borg 2015; Turunen ym. 2010). Koetut toimeentulovaikeudet korostuvat erityisesti yksinasuvilla (Borg 2015; Väliniemi-Laurson ym. 2016; Saari 2015). Lapsiperheissä koettujen toimeentulovaikeuksien on havaittu olevan yhteydessä yksinhuoltajuuteen, vanhempien alhaiseen työelämäosallisuuteen ja runsaaseen alkoholin kulutukseen sekä lasten korkeampaan ikään (Malander 2016).

Rekisteritutkimukset tukevat kyselytutkimuksissa saatuja tuloksia toimeentulovaikeuksien taustalla koetuista tekijöistä: toimeentulotuen tarpeen on havaittu kytkeytyvän asumiskustannusten kalleuteen sekä työttömyyteen, minkä on nähty kertovan perusturvan riittämättömästä tasosta (Ahola ym. 2013). Asumiskustannusten kuormittavuuden on todettu olevan yksinasuvilla, pienituloisilla ja vuokralla asuvilla suurempi kuin muilla kotitalouksilla tai omistusasunnossa asuvilla (Kauppinen ym. 2015).

Taloudellisen niukkuuden ja toimeentulovaikeuksien seurauksia tarkastelleet tutkimukset

Enemmistö (28 kpl, 59 %) tutkimuksista tarkasteli taloudellisen niukkuuden vaikutuksia tai yhteyksiä fyysiseen, psyykkiseen tai sosiaaliseen hyvinvointiin. Seitsemän tutkimusta perustui pitkittäisasetelmaan ja loput poikkileikkausaineistoihin, joissa puolella oli kuitenkin kerätty oletettuja syitä ja seurauksia koskeva tieto eri lähteistä.

Yleisesti ottaen taloudellisen tilanteensa huonoksi kokevat olivat muita tyytymättömämpiä myös muihin elämän osa-alueisiin (Borg 2015; Turunen ym. 2010). Helsinkiläisnuoret kokivat oman terveytensä sitä heikommaksi ja raportoivat sitä enemmän terveysongelmia, mitä huonompana he perheensä sosioekonomista asemaa pitivät riippumatta siitä, mikä perheen tosiasiallinen sosioekonominen asema oli (Karvonen & Rahkonen 2011).

Koettujen talousvaikeuksien on todettu olevan yhteydessä itsearvioituun fyysiseen ja psyykkiseen toimintakykyyn (Laaksonen ym. 2011; Lallukka & al. 2013a) sekä lisääntyneisiin uniongelmiin (Lallukka

ym. 2012). Ne ennustivat myös objektiivisesti mitattuja hyvinvoinninongelmia, kuten painon nousua (Loman ym. 2013), lisääntyneitä sairauslomia (Lallukka ym. 2013b) sekä työkyvyttömyyseläkkeelle jäämistä (Lallukka ym. 2015). Noin puolet taloudellisen tilanteensa heikoksi kokeneista yksinasuvista raportoi olevansa kuitenkin tilanteestaan huolimatta onnellisia. Heitä oli suhteellisesti useammin yksinhuoltajien joukossa. (Borg 2015.)

Myös objektiivisesti heikon taloudellisen aseman on todettu olevan yhteydessä psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin vajeisiin. Matala tulo- ja varallisuustaso oli yhteydessä heikkoon itsearvioituun terveyteen (Aittomäki ym. 2010) ja matala tulotaso ennusti sairauspoissaolojen ja työtapaturmien määrää (Sumanen ym. 2015; Piha ym. 2013). Jälkimmäisen yhteyden katsottiin selittyvän koulutuksen ja ammattiaseman eroilla (Piha ym. 2010).

Rekisteritutkimusten mukaan toimeentulotukea saavat helsinkiläiset käyttävät perusterveydenhuollon sekä erikoissairaanhoidon palveluita enemmän kuin ne, jotka eivät ole saaneet toimeentulotukea. Erityisesti psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluiden käyttö on toimeentulotukea saavien keskuudessa runsaampaa. (Vaalavuori 2016; Nyman ym. 2017.) Juha Nyman ym. (2017) havaitsivat lisäksi varsinaisen sairastavuuden olevan toimeentulotukea saavien keskuudessa yleisempää melkein kaikkien HUS:n potilastietojärjestelmän käytetyimpien diagnoosiryhmien kohdalla. Näiden tutkimusten perustella ei voida kuitenkaan todeta syy-seuraussuhteita. Seurantatutkimuksessa ylivelkaantuminen oli yhteydessä keskimääräistä suurempaan sairastavuuteen. Yhteys oli kuitenkin Helsingissä ja Uudellamaalla heikompi kuin muualla Suomessa (Blomgren ym. 2014).

Subjektiiviset ja objektiiviset toimeentulon ongelmat ovat yhteydessä myös sosiaalisen hyvinvoinnin vajeisiin. Taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioivat kokevat mahdollisuutensa toteuttaa itseään elämän eri alueilla muita heikommaksi (Borg 2015; Turunen ym. 2010). Ihmiset kertovat tinkivänsä normaaleina pidetyistä ja välttämättömistäkin asioista, kuten lääkkeitä, vaatteista, ruoasta ja vapaa-ajasta. (Malander 2016; Turunen ym. 2010). Niukkojen taloudellisten resurssien raportoitiin olevan yhteydessä nuorten mahdollisuuksiin itsenäistyä tai toteuttaa itseään vapaa-ajalla (Anttila 2017; Rinne ym. 2017; Turunen ym. 2010; Viilo 2017). Opiskelijat saattavat jäädä lapsuudenkotiin helpottaakseen taloudellista tilannettaan (Saari 2015). Toisaalta yliopisto-opiskelijat eivät juurikaan koe toimeentulon ongelmien vaikuttavan opintojen etenemiseen (Saari 2013; 2015).

Taloudellisen niukkuuden on havaittu olevan usein myös asunnottomuuden taustalla (Laakso & Kostiaisen 2013; ks. myös Kauppinen ym. 2015). Kiristyneiden asuntomarkkinoiden vuoksi henkilökohtaisten ongelmien ja elämäntilanteiden on todettu johtavat asunnottomuuteen aiempaa useammin (Kostiainen & Laakso 2012). Helsinkiläisten asunnottomuuspolkuja selvittäneen kyselytutkimuksen mukaan toimeentulovaikeudet olivat yleisin asunnottomuuteen johtanut elämäntilannetekijä (Kostiainen & Laakso 2015). Taloudelliset vaikeudet olivat useimmiten syynä myös siihen, ettei uutta asuntoa asunnottomaksi kirjautumisen jälkeen ollut löytynyt. Useimmiten syinä mainittiin vaikeus löytää sopivan hintaista asuntoa, häiriömerkinnät luottotiedoissa sekä kyvyttömyys

maksaa vaadittuja vuokratarkuita. Pienituloisuus oli yhteydessä erityisesti vaikeisiin asunnottomuuspolkuihin, joissa oli jouduttu turvautumaan asunnottomuuspalveluihin. (Kostiainen & Laakso 2015.) Asunnottomuuspalveluihin turvautumisen on havaittu kytkeytyvän myös mielenterveys- ja päihdeongelmiin (Stenius-Ayoade ym. 2017; Tammi ym. 2011).

Taloudellisessa niukkuudessa elämistä ja siitä selviytymistä tarkastelleet tutkimukset

Löysimme 12 tutkimusta, jotka tarkastelivat yhtäältä aktivointitoimenpiteitä, joilla ihmisiä on yritetty saada ulos köyhyydestä, ja toisaalta ihmisten selviytymistä julkisen ja epävirallisen avun turvin taloudellisen niukkuuden kehystämässä elämässään.

Aktivointitoimenpiteitä koskevissa tutkimuksissa ei ole saatu juurikaan näyttöä niiden työelämäosallisuutta lisäävistä vaikutuksista, ja vaikutusten onkin nähty olevan lähinnä sosiaalipoliittisia (Harkko ym. 2012; Karjalainen & Karjalainen 2010; Sutela ym. 2018). Helsingin sosiaalitoimeen kohdistuneessa tapaustutkimuksessa haastatellut sosiaalityöntekijät näkivät toimeentulotukeen kohdistuvien sanktioiden passivoineen valtaosaa nuorista asiakkaista ja heikentäneen heidän autonomiaansa oman elämäntilanteensa parantamisessa (Palola ym. 2012). Rekisteritutkimusten mukaan toimeentulotuki on monille nuorille pitkäaikainen ja ylisukupolvinen tukimuoto. Toimeentulotuen tarve kuitenkin vähenee iän karttuessa ja on noin kolmekymmentävuotiailla muun väestön tasolla. (Ahola ym. 2013). Pitkäaikaisen toimeentulotuen taustalla on löydetty kasautunutta huono-osaisuutta, kuten kokemuksia perheen ulkopuolelle sijoittamisesta, terveysongelmia sekä koulutuksen puutetta (Sutelan ym. 2018).

Jaakko Harkon ym. (2012) rekisteritutkimuksen mukaan vaikeasti työllistyvät toimeentulotukea saaneet työllistyvät heikommin kuin ne, jotka eivät saaneet toimeentulotukea. Etenkin miesten kohdalla kantasuomalaisten työllistyminen oli heikompaa kuin maahanmuuttajataustaisten toimeentulotukea saaneiden (Harkko ym. 2012). Myös Anu Yijälän (2016) tekemän seurantatutkimuksen mukaan toimeentulotuki tukee maahanmuuttajien työllistymistä. Maahanmuuttajat saavat toimeentulotukea kantasuomalaisia pidempään mutta erot tasoittuvat ja katoavat ajan myötä, kun ihmiset työllistyvät tai löytävät opiskelupaikan. Pakolaistaustaisilla toimeentulotuen tarve säilyi muita maahanmuuttajaryhmiä pidempään työllisyysasteen kasvusta huolimatta, minkä nähtiin viittavan heidän työllistymiseensä muita useammin prekaareille työmarkkinoille (Yijälä 2016; ks. myös Saukkonen 2018).

Valtaosa (92 %) pääkaupunkiseudun leipäjonoissa tavoitetuista koki ruoanjakelun selviytymisensä kannalta välttämättömäksi. Viikoittainen asioiminen leipäjonoissa on Helsingissä muuta maata tavanomaisempaa ja leipäjonoilla on myös sosiaalista merkitystä kävijöille (Ohisalo & Saari 2014; Turunen ym. 2012). Rekisteriaineistoihin perustuvan tutkimuksen mukaan Helsingissä kirkon diakoniatyön asiakasmäärät laskivat samaan aikaan kun pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien määrät lisääntyivät edellisen taantuman jälkeen (Hiilamo 2016). Tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voitu

osoittaa, oliko diakoniavastaanottoja tarjottu vähemmän vai olivatko ihmiset lisääntyneistä toimeentulovaikeuksista huolimatta hakeutuneet harvemmin diakonian vastaanotolle.

Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla toimeentulovaikeuksista puhumisen on todettu olevan vaikeaa ja nuorten on havaittu oireilevan somaattisesti (Säävälä 2012). Minna Säävälän (2012) tekemässä haastattelututkimuksessa havaittiin myös, etteivät oppilashuollon edustajat olleet tietoisia maahanmuuttajataustaisten lasten ja heidän perheidensä taloudellisen huono-osaisuuden laajuudesta eikä köyhyysongelmaa nähty merkityksellisenä oppilaiden hyvinvoinnin kannalta.

Julkisen sektorin haasteet vastata köyhyysongelmiin on nähty myös Itä-Euroopasta Helsinkiin tulleiden romanikerjäläisten kohtelussa ja selviytymisessä. Miika Tervosen ja Anca Enachen (2017) tapaustutkimuksen mukaan paikalliset viranomaiset yrittävät epäsuorasti rajata näiden legitiimien mutta ei-toivottujen siirtolaisten elämää kaupungissa ja välttämättömät tukitoimet on ulkoistettu kolmannelle sektorille. Maija Jokela (2017) on päätenyt samansuuntaisiin johtopäätöksiin Sosiaalikeskus Sataman ja sen pihalla olleen romanileirin lakkauttamista koskeneessa tapaustutkimuksessa, jonka mukaan viranomaisten järjestys- ja turvallisuuspolitiikkaan nojaava toiminta on tehnyt näkyväksi romanien heikon aseman Helsingissä. Romanikerjäläiset ovat kuitenkin onnistuneet lähettämään rahaan kotikyliinsä verkostoitumalla ja organisoimalla perhekunnittain kerjäämisen ohella muuta pienimuotoista toimintaa, kuten pullojen keräämistä, myyntitoimintaa ja sesonkitöitä. He ovat saaneet apua myös paikalliselta kolmannelta sektorilta sekä kaupunkilaisilta (Tervonen & Enache 2017).

Johtopäätökset

Olemme tarkastelleet tässä katsauksessa helsinkiläistä kaupunkiköyhyyttä tilastojen ja muun tutkimuksen valossa. Kysymys siitä, voidaanko kaupunkiköyhyydestä ylipäänsä puhua jonakin erityisenä köyhyyden muotona, näyttäisi tämän katsauksen perusteella saavan myöntävän vastauksen. Yleisesti käytetty suhteellisen tuloköyhyyden mittari ei kuitenkaan tavoita kaupunkiköyhyyden erityispiirteitä. Sen sijaan muilla mittareilla saadaan viitteitä erityisesti asumiskustannusten kalleudesta helsinkiläistä kaupunkiköyhyyttä määrittävänä tekijänä. Asumiskustannusten huomioimisen on todettu nostavan pääkaupunkiseudun pienituloisten osuuden maaseutumaiden kuntien tasolle (Ilmarinen & Kauppinen 2018; Ilmarinen ym. 2019). Etenkin pienituloisilla asumiskustannusten jälkeen käyttöön jäävät tulot ovat kaupungeissa pienemmät kuin maaseudulla (Kauppinen ym. 2015). Asumisen kalleus tuottaa myös kohtuullisen kulutuksen minimibudjetilla mitattuna nimenomaan Helsingissä suhteellisesti suuremman osan köyhiä koko maahan verrattuna (Mukkila & Saikkonen 2018). Asumisen kalleus näkyy myös asunnottomuudessa (Kostiainen & Laakso 2015), ylivelkaantumisessa (Lyly 2016) sekä toimeentulotuen tarpeessa (Ahlgren-Leinvuo 2018). Alemmilla tuloluokilla on kaupungeissa muita alueita heikommat mahdollisuudet päästä kiinni varallisuutta kerryttävään omistusasumiseen, mikä kasvattaa väestöryhmien välisiä varallisuuseroja (Ilmarinen ym. 2019).

Asuinalueiden sosioekonomista ja etnistä eriytymistä sivuttiin tässä artikkelissa tilan puutteen vuoksi vain hieman, mutta myös ne näyttävät kaupunkiköyhyyttä määrittävinä ilmiöinä. Tutkimusten mukaan huono-osaisuus kasautuu kaupungeissa tietyille alueille (esim. Kauppinen & Vaalavuo 2017; Kortteinen & Vaattovaara 2015; Saikkonen ym. 2018; Vilkkama ym. 2014). Helsingin on kuitenkin katsottu onnistuneen hillitsemään asuinalueiden eriytymistä sekoittavan asuntopolitiikan avulla, eikä eriytymisen ainakaan vielä nähdä uhkaavan kaupungin sosiaalisesti kestävä kehitystä (Saikkonen ym. 2018).

Aluetason eriytymisen ohella kaupunkiköyhyyttä näyttää leimaavan väestöryhmien sisäinen polarisaatio. Polarisaatiosta on näyttöä etenkin sosioekonomisen aseman ja terveyden välisen yhteyden osalta. Sosioekonomisten ryhmien väliset erot terveydessä ja koetussa terveydessä ovat merkittävät (esim. Ahlgren-Leinvuo ym. 2017). Esimerkiksi sosioekonomisen aseman yhteys kuolleisuuteen ja erityisesti alkoholikuolleisuuteen on Helsingissä voimakkaampi kuin muualla Suomessa (Lehikoinen ym. 2016; Mäki & Martikainen 2016).

Suomalainen köyhyystutkimus antaa viitteitä lapsiperheiden polarisaatiosta. Tutkimusten mukaan valtaosalla lapsiperheistä menee hyvin, mutta osalla ongelmat kasaantuvat ja siirtyvät sukupolvelta seuraavalle (esim. Forssén ym. 2012; Karvonen & Salmi 2016). Lapsiköyhyys on Helsingissä muuta maata yleisempää (esim. Mukkila & Saikkonen 2018) ja koskettaa erityisesti maahanmuuttaja- ja yksinhuoltajaperheitä (esim. Hietaniemi 2016; Ranto ym. 2015). Tämän katsauksen perusteella helsinkiläisten lapsiperheiden köyhyyteen ei kuitenkaan ole tutkimuksissa kiinnitetty viime aikoina juuri huomiota.

Suomalaisen köyhyystutkimuksen perustella myös eläkeläisten ja ikääntyvän väestön sisäiset erot kasvavat (esim. Ahonen ym. 2018). Esimerkiksi palveluiden saamisen on havaittu eriytyvän kulutusmahdollisuuksien mukaan, mikä mahdollisesti entisestään syventää ryhmien välisiä eroja hyvinvoinnissa (Forssén ym. 2012; Hannikainen 2018). Helsingissä esimerkiksi yksityisen palveluasumisen valitseminen voi olla pienituloiselle ikääntyneelle taloudellisesti mahdotonta korkeiden asiakasmaksujen takia (Borg 2016). Katsauksemme ei tullut yhtään erityisesti näitä väestöryhmiä käsitellyttä tutkimusta. Myös Helsingissä ikääntyneen väestön osuus kasvaa ja tulevaisuudessa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, minkälaisilla tutkimusmenetelmillä polarisaatiokehitykseen päästäisiin kiinni (ks. esim. Forssén ym. 2012).

Katsauksemme mukaan tutkimus on painottunut makronäkökulmaan ja laadullinen tutkimus jäänyt marginaaliin. Rekisteriaineistojen suosio liittyy todennäköisesti niiden saatavuuteen ja helppokäyttöisyyteen. Niiden tuottama tieto on kuitenkin riippuvaista viranomaistarkoituksiin laadittujen rekistereiden sisällöistä. Rekisteripohjainen tieto on myös puutteellista tai olematonta vaikeammin tutkittavien ryhmien kuten maahanmuuttajien, vieraskielisten tai liikkuvan väestön osalta (ks. esim. Karvonen & Salmi 2016; Saukkonen & Peltonen 2018). Rekisteritutkimuksen ohella tarvitaankin syvempää pureutumista yhtäältä niihin prosesseihin ja mekanismeihin, jotka tuottavat riskitekijöitä ja toisaalta niihin, jotka estävät ihmisiä syrjäytymästä toteutuneista riskeistä huolimatta.

Strukturoitujen kyselytutkimusten suosio heijastanee köyhyystutkimuksen yleisempää suuntausta, jossa köyhyyttä on haluttu mitata myös ihmisten kokemusten näkökulmasta (Kangas & Ritakallio 1996). Kokemusten tutkimus on tärkeää ainakin siksi, että se antaa äänen ihmisille itselleen (esim. Kainulainen & Saari 2013). Kokemuksen heikko yhteys objektiivisiin köyhyysmittareihin herättää kuitenkin kysymyksen siitä, mitä kokemusmittarit lopulta mittaavat? Kokemusten on todettu olevan yhteydessä köyhyysriskiä ennustavien tekijöiden (esim. työttömyys) ohella mahdollisesti elinkustannuksia lisääviin tekijöihin (esim. koettu huono terveys) (esim. Kautto ym. 2009; Saikku & Hannikainen 2019). Esimerkiksi asumisen kalleus ei kuitenkaan ainakaan väestötasolla näytä heijastuvan helsinkiläisten kokemuksiin toimeentulosta (ks. Kuvio 1). Jatkossa olisi syytä selvittää kokemuksiin vaikuttavia tekijöitä erityisesti kaupunkikontekstissa.

Kyselytutkimuksissa kokemusta koskeva tieto tyypistyy tutkijoiden laatimien kysymysten rajaamalle alueelle. Viime vuosina tehty laadullinen köyhyystutkimus on tarjonnut syventäviä näkökulmia köyhyyteen liittyviin kokemuksiin sekä sen käytännöllisiin ja psykologisiin merkityksiin (esim. Forssén ym. 2012; Isola ym. 2016), mutta tutkimuksesta puuttuu kaupunkiköyhyyden näkökulma. Katsauksemme tuotti vähän näkökulmia siihen, minkälaista on köyhyyden kehystämä elämä kaupunkitilassa ja asuinalueilla juuri Helsingissä.

Olemme tässä katsauksessa tarkastelleet ilmiöitä, jotka määrittelevät kaupunkiköyhyyttä empiirisesti. Olemme päätyneet siihen, että köyhyyttä tulisi mitata elinkustannukset ja erityisesti asumiskustannukset huomioiden (ks. esim. Mukkila & Saikkonen 2018). Objektivisen mittaamisen ja keskimääräisyyksien tarkastelun ohella tarvitaan kuitenkin myös muunlaista tietoa, jotta esimerkiksi syrjäytymisen ja eriarvoistumisen mekanismeja voidaan ymmärtää ja saada tietoa vaikeammin tutkittavien väestöryhmien tilanteesta.

Kirjoittajat

Tuija Seppälä, VTT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto, tuija.seppala@helsinki.fi

Henrietta Grönlund, TT, professori, Helsingin yliopisto, henrietta.gronlund@helsinki.fi

Susanna Mukkila, FM, asiantuntija, Terveystieteiden tutkimuskeskus, susanna.mukkila@thl.fi

Avainsanat: Kaupunkiköyhyys, Helsinki, taloudellinen niukkuus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus

ISSN: 2343-3876

Copyright: © Seppälä, Grönlund & Mukkila. Julkaisu on vapaasti käytettävissä ja levitettävissä, kunhan kirjoittajat ja alkuperäinen lähde mainitaan.

Lähteet

- Ahlgren-Leinvuo, H. (2018): Yleinen asumistuki Helsingissä vuonna 2017. Tilastoja 12/2018. (luettu 26.2.2019)
- Ahlgren-Leinvuo, H., Högnabba, S., Mäki, N., Ranto, S. & Sulander, J. (2017): Hyvinvoinnin monet ulottuvuudet. Elinolojen ja -tapojen yhteyksiä helsinkiläisten terveyteen ja hyvinvointiin. Tutkimuskatsauksia 3/2017. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot.
- Ahonen, K., Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (2018): Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 3/2018. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (2018): Asunnottomat 2017. Selvitys 2/2018. (luettu 26.2.2019)
- Forssén, K., Roivainen, I., Ylinen, S. & Heinonen, J. (toim.) (2012): Kohtaako sosiaalityö köyhyden. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. Kuopio: Unipress.
- Hannikainen, K. (2018): Ikääntyneiden sosiaali- ja terveyspalveluiden tarve ja käyttö eroavat tulotason mukaan. Suomen sosiaalinen tila 1/2018. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2017. (luettu 18.3.2019).
- Helsingin tila ja kehitys 2016. (luettu 25.2.2019)
- Hiekkavuo, A. (2017): Kuuden suurimman kaupungin toimeentulotuki vuonna 2016. Kuusikkoryhmän julkaisuja 5/2017. (luettu 25.2.2019)
- Hietaniemi, L. (2016): Lapsiköyhyysriski Helsingissä koko maata korkeampi. Kvartti. (luettu 18.3.2019).
- Ilmarinen, K. & Kauppinen, T. (2018): Pienituloisuus ennen ja jälkeen asumiskustannuksia – alueellinen näkökulma. Yhteiskuntapolitiikka 83 (1): 73-83.
- Ilmarinen, K., Kauppinen, T. & Karvonen, S. (2019): Asuinolot ja niiden alueellinen vaihtelu. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: 63-78.
- Isola, A.-M., Turunen, E. & Hiilamo, H. (2016): Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskuntapolitiikka 81 (2): 150-160.
- Isomäki, P., Lehmusmies, J., Salojärvi, P. & Wallenius, V. (2018): Diakoniabarometri 2018. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kainulainen, S. & Saari, J. (2013): Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Niemelä, M. & Saari, J. (toim.): Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Tampere: Kelan tutkimusosasto: 22-43.
- Kangas, R. & Ritakallio, V.-M. (1996): Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Helsinki: Stakes.

Kangas, R. & Ritakallio, V.-M. (2008): Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Vammala: Kela.

Karvonen, S. & Kauppinen, T. (2008): Hyvinvoinnin vajeet maalla, kaupungeissa ja kaupunkikeskuksissa. Teoksessa Moisio, P. ym. (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2008. Helsinki: Stakes: 276-293.

Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.) (2016): Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Työpaperi 30/2016. (luettu 18.3.2019).

Kauppinen, T., Hannikainen-Ingman, K., Sallila, S. & Viitanen, V. (2015): Pienituloisten asuinolot. Työpaperi 22/2015. Tampere: Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos.

Kauppinen, T. & Karvonen, S. (2014): Hyvinvoinnin puutteet asuinpaikan maaseutumaisuuden mukaan. Teoksessa Vaarama, M. ym. (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2014. Tampere: Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos: 80-117.

Kauppinen, T. & Vaalavuo, M. (2017): Työkäisen väestön alueellinen eriytyminen synnyinmaan ja tulotason mukaan suurilla kaupunkiseuduilla. URMI Kaupunkianalyysi I. (luettu 18.3.2019).

Kautto, M., Palomäki, L.-M., Rantala, J. & Tuominen, E. (2009): Eläkeläisten tulot ja kokemukset toimeentulosta. Yhteiskuntapolitiikka 74 (3): 290-302.

Keskinen, V., Laine, M., Tuominen, M. & Hakkarainen, T. (toim.) (2009): Kaupunkiköyhyyden monet kasvot – Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Kortteinen, M. & Vaattovaara, M. (2015): Segregaation aika. Yhteiskuntapolitiikka 80 (6): 562-574.

Kostiainen, S. & Laakso, E. (2013): Tavallisen pienituloisen ihmisen kohtuuhintainen vuokra-asuminen Helsingin seudulla. Kaupunkitutkimus TA Oy.

Kytö, H., Kral-Leszczynska, M., Koistinen, K. & Peura-Kapanen, L. (2016): Muuttovirtojen vaikutus alueelliseen eriytymiseen pääkaupunkiseudulla. Tutkimus alueiden välisestä muuttovirroista. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 1. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Laakso, S. (2013): Muuttoliikkeen vaikutuksista väestön tulotasoon Helsingissä ja Helsingin seudulla. Tutkimuksia 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Lehikoinen, M., Arffman, M., Manderbacka, K., Elovainio, M. & Keskimäki, I. (2016): Comparative observational study of mortality amenable by health policy and care between rural and urban Finland: no excess segregation of mortality in the capital despite its increasing residential differentiation. *International Journal for Equity in Health*, 15 (59).

Lehtelä, K.-M. & Kestilä, L. (2014): Kaksi vuosikymmentä ruoka-apua. Teoksessa Vaarama, M. ym. (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2014. Tampere: Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos: 270-281.

Lehtinen, A.-R. & Aalto, K. (2018): Mitä eläminen maksaa? Kohtuullisen minimin viitebudjettien päivitys vuodelle 2018. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 101/2018. Helsinki: Kuluttajatutkimuslaitos.

Lucci, P., Bhatkal, T. & Khan, A. (2018): Are we underestimating urban poverty? *World Development* 103 (C): 297-310.

Lyly, A. (2016): Sosiaalinen raportointi asiakastiedon tuottajana. Tutkimuksia ja raportteja 2/2016. Helsingin kaupunki, Sosiaali- ja terveystieteiden virasto. <https://www.hel.fi/static/sote/hankkeet/sosiaalinen-raportointi-asiakastiedon-tuottajana.pdf> (luettu 18.3.2019)

Mingione, E. (ed.) (1999): *Urban poverty and the underclass. A reader.* Oxford: Blackwell Publishers.

Mukkila, S., Ilmakunnas, I., Moisio, P. & Saikkonen, P. (2019): Köyhyys ja perusturvan riittävyys. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.): *Suomalaisten hyvinvointi 2018.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: 79-95.

Mukkila, S. & Saikkonen, P. (2018): Asumisen hinta heikentää kohtuullisen kulutuksen mahdollisuuksia Helsingissä. Policy Brief 3/2018 Tackling Inequalities in Time of Austerity. (luettu 18.11.2018).

Mäenpää, P., Faehnle, M. & Schulman, H. (2017): Kaupunkiaktivismi, jakamistalous ja neljäs sektori. Teoksessa Bäcklund, P. ym. (toim.): *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä.* Tampere: Tampere University Press: 239-259.

Mäki, N. (2017): Asuntojen vuokrat Helsingissä heinäkuussa 2017. Tilastoja 18/2017. (luettu 26.2.2019)

Mäki, N. & Martikainen, P. (2016): Kuolleisuus Helsingissä ja muualla Suomessa. Tutkimuksia 5/2016. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Ohisalo, M., Eskelinen, N., Laine, J., Kainulainen, S. & Saari, J. (2013): Avun tilkkutäkki – suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus. Espoo: Raha-automaattiyhdistys.

Ranto, S., Ahlgren-Leinvuo, H., Haapamäki, E. & Högnabba, S. (2015): Ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointi Helsingissä. Tilastoja 40/2015. (luettu 26.2.2019).

Rasinkangas, J. (2013): Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä. Tutkimuksia A 43. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Saikkonen, P., Hannikainen, K., Kauppinen, T., Rasinkangas, J. & Vaalavuo, M. (2018): Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregaatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla. Raportti 2/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saikka, P. & Hannikainen, K. (2019): Työttömien ja työllisten koettu työkyky ja toimeentulo. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim.): *Suomalaisten hyvinvointi 2018.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: 143-158.

Saukkonen, P. (2018): Ulkomaalaistaustaisten kotoutuminen Helsingissä vuonna 2016. Työllisyys, tulot ja asuminen. Tutkimuskatsauksia 3/2018. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot.

Saukkonen, P. & Peltonen, J. (2018): Eroja ja yhtäläisyyksiä. Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi – tutkimuksen tietojen valossa. Tutkimuskatsauksia 2/2018. (luettu 18.3.2019).

Sen, A. (1999): Development as freedom. Oxford: Oxford University Press.

Simpura, J. & Kauppinen, T. (2009): Tutkittu ja tuntematon kaupunkiköyhyys. Teoksessa Keskinen, V. ym. (toim.): Kaupunkiköyhyyden monet kasvot – Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus: 13-24.

Sotkanet (2017): <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/haku?q=toimeentulotuki> (luettu 18.3.2019)

Tilastokeskus (2018a): Käsitteet: pienituloisuus. <https://tilastokeskus.fi/meta/kas/index.html?P> (luettu 25.2.2019).

Tilastokeskus (2018b): Tulonjaon kokonaistilasto. (luettu 26.2.2019).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017): Sosiaalinen luototus 2016 - Kuntakyselyn osaraportti. Tilastoraportti 31/2017. (luettu 18.3.2019).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019): Perustoimeentulotuen siirto Kelaan kasvatti odotetusti toimeentulotuen saajien määrää. (luettu 18.3.2019).

Townsend, P. (1979): Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living. London: Penguin Books.

Vaalavuo, M. & Kauppinen, T. (2018): Muutot pois pienituloisilta alueilta: onko etnisten ryhmien välillä eroja? URMI, kaupunkianalyysi IV. (luettu 18.3.2019).

Valtakunnanvoudinvirasto (2018): Ulosotto Suomessa. Ulosottolaitoksen tilastoja vuodelta 2018. Julkaisu 1/2018. (luettu 26.2.2019).

Vilkama, K., Ahola, S. & Vaattovaara, M. (2016): Välttelyä vai vetovoimaa? Asuinympäristön vaikutus asuinalueella viihtymiseen ja muuttopäätöksiin pääkaupunkiseudulla. Tutkimuksia 4/2016. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Vilkama, K., Lönnqvist, H., Väliniemi-Laurson, J. & Tuominen, M. (2014): Erilaistuva pääkaupunkiseutu. Sosioekonomiset erot alueittain 2002-2012. Tutkimuksia 1/2014. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Vuori, P. & Laakso, S. (2017): Helsingin ja Helsingin seudun väestöennuste 2017-2050. Tilastoja 12/2017. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja tilastot.

Wacquant, L. (2008): Urban outcasts. A comparative sociology of advanced marginality. Cambridge: Polity Press.

West, G. (2017): Scale: the universal laws of growth, innovation, sustainability, and the pace of life, in organisms, cities, economies, and companies. New York: Penguin Press.